ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 1,3

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 28.03.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 28.03.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 28.03.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

MAMMADOVA SHAKAR,
XAMIDOV MANSUR
Ozarbayjon va o‘zbek tillaridagi somatik frazeologizmlarning qiyosiy-tipologik tahlili 7

YAKUBOVA NILUFAR EGAMBERGANOVNA
O‘zak va qolip (vazn) nazariyasi arabiy o‘zlashmalarni
tahlil qilishning asosiy mezoni sifatida 12

SAMANDAROV RUSTAM DO‘SYOROVICH
Tilshunoslik fani taraqqiyotida applikativ modelning murakkab
sintaktik qurilmalar shakllanishidagi o‘rni 17

ИШАНХАНОВА МУХЛИСАБОНУ ТУРГУНОВНА
Арабская лингвистическая традиция VII–XVII вв.: формирование
интеллектуального стиля и инструментов сохранения языковой нормы 21

ALIMOVA ZARIFAXON VAXOBOVNA
MAMAROZIQOVA SUG‘DIYONA SHUXRATJON QIZI
Jomiyning «Yusuf va Zulayho» dostonida forsiy o‘rin-joy yasovchi affikslarining qo‘llanilishi 25

TO‘YCHIYEVA ZULAYXO HAMROQO‘LOVNA,
YERJANOVA SAULE BAYMURZAYEVNA
Mahmud Koshg‘ariyning «Devony lug‘oti-t-turk» asarida keltirilgan
maqollardagi so‘zlarning semantik-stilistik xususiyatlari 29

SADULLAYEVA MATLYUBA AXROROVNA
Ahmad Yassaviy ijodining ramziy tili va undagi raqamli tasavvuf 33

SOTVOLDIYEV SIROJIDDIN MAXAMMADDIN O‘G‘LI
Arab tilida enantiosemiya hodisasi: semantik tabiati va ilmiy talqinlar tahlili 36

PANJIEVA NASIBA NARMAXMATOVNA
SAIBNAZAROVA NAZOKAT
English proverbs with number components 39

ЛАТИПОВ АЗИЗ АКБАРАЛИЕВИЧ
Сопоставительная характеристика категории
фазовости в английском и узбекском языкознании 42

AMONOV MUXTORJON UMAROVICH
«Boburnoma» asaridagi arabcha o‘zlashmalarda antonimlik 45

ОРИФЗОДА МАДИНА КАМИЛОВНА,
ОРИФЗОДА БОНУ КАМИЛОВНА
Системное изучение словообразовательной омонимии
в ретроспективном и перспективном аспектах 48

SABIROV ASROR ABDULLAYEVICH
Nemis–o‘zbek siyosiy terminlarining semantik va stilistik xususiyatlari 52

IBRAXIMOVA IRODA BOBIR QIZI
O‘zbekistonda til siyosati va ingliz tilining rivoji 56

TURSUNOVA MARXABO RAXMONOVNA
Jojo Moyesning «To seni topgunimcha» romanida kognitiv dissonans fenomenining
psixologik va lingvistik talqini hamda uning tarjimashunoslikdagi ifodasi 60

ARZIMURODOVA E’ZOZA BERDIMUROD QIZI
Zamonaviy mobil aloqa terminlarida transliteratsiya strategiyalari: ingliz va o‘zbek tillari qiyosida 64

BOZOROVA SEVARA KAMOL QIZI
Savdo konsepti doirasida sinonimiya (o‘zbek va ingliz tillari misolida) 68

КАРИМОВА ГУЗАЛ ИХТИЯРОВНА
Лингвокультурологический аспект концепта и его изучение в разных языках 71

MAXAMMATOVA FERUZA OLIMOVNA
O‘tkir Rahmat she’riyatida sinonim so‘zlarning qo‘llanishi haqida ayrim mulohazalar 76

МУНДАРИЖА

MUSTAFOEVA MAKSAD ASKAROVNA
The structural and linguistic analysis of anthroponyms in «Beowuf» and «Alpomish» folk epics 79

NOSIROVA DILNOZA RIZOKULOVNA
Semantic and pragmatic features of john green's novels in contemporary young adult literature 82

RAXIMOVA ZARINA UKTAMOVNA
O'smirlar psixologiyasining lingvopoetik ifodasi va tarjimada ichki monolog hamda emotsional tasvir 87

RAXMATOVA GULNOZA ISOXONOVNA
O'zbek tilidagi so'roq olmoshlari va so'roq yuklamalarining ingliz tilidagisi bilan qiyosi 90

BERDIYEVA SITORA UTKEROVNA
G'afur G'ulomning «Shum bola» asarida yumorning badiiy funksiyalarining lingvistik jihatlari 93

SHAMSITDINOVA MOXINABONU AKBAR QIZI
Yapon tilida omonimlardan foydalanishda nutqiy strategiyalar 98

ADABIYOTSHUNOSLIK

ШОФИЕВ ОБИДЖОН БАХТИЁРОВИЧ
Телба образининг бадиий талқини
(Эркин Аъзамнинг «Сув ёқалаб» ва «Танҳо қайиқ» киноқиссалари мисолида) 100

ASQAROVA ZULAYXO YANGIBOYEVNA
Muhammad Rizo Ogahiyning «Riyozu-d-davla» asaridagi ta'rixlarning badiiy-estetik qimmati 104

MAMADJONOVA SEVARA MAXAMADJON QIZI
Adabiyotshunoslikda dualizm tushunchasining nazariy va
metodologik asoslari (Agata Kristi poetikasi misolida) 109

RAHIMOVA SARVINOZ TOLIBOVNA
Usmon Azimning «Devorlari yiqilgan bog'» hamda «Yana sevgi haqida she'rlar»
asarlaridagi simulyakra va boshqa postmodern xususiyatlar ifodasi 112

СААКЯН РОЗА ЮРЬЕВНА
Поэтика полемического жанра в памфлетной публицистике
Даниэля Дефо и Жжонатана Свифта 115

SHAMSIYEVA SHOXISTAXON QUDRATULLAYEVNA
Gender rollarni aks ettiruvchi stereotiplar 119

НАСРИДИНОВА СИТОРА УТКИРОВНА
Мотив отсутствия и присутствия как средство создания
напряжения в рассказе Джека Ритчи «Отсутствие эмили» 125

BAFOYEVA ROXILA VALIJON QIZI
Amerika hamda o'zbek postmodern adabiyoti xususiyatlari 128

KHAKIMOVA NARGIZA KHAYRILLOYEVNA
Mythological origins of the epics "Arthuriana" and "Alpamysh" 131

TA'LIM

TILOVOVA GO'ZAL RUSTAMOVNA
Ta'lim jarayonida o'quv izohli lug'atlardan foydalanishning nazariy va amaliy ahamiyati 135

YULDASHEVA DILAFRUZ
The role of teacher instruction in efl classrooms: a discourse-oriented analysis
of their importance in teaching young learners 138

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 3
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

G'AFUR G'ULOMNING «SHUM BOLA» ASARIDA YUMORNING BADIIY FUNKSIYALARINING LINGVISTIK JIHATLARI

Berdiyeva Sitora Utkerovna
Osiyo xalqaro universiteti tayanch-doktoranti

Badiiy adabiyotda yumor inson tafakkuri va ijtimoiy hayotidagi ziddiyatlarni ifodalashning samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Yumor voqelikni kulgi orqali idrok etish imkonini berib, muallifning estetik munosabatini ifodalaydi. O'zbek adabiyotida yumor ko'pincha hajv, kinoya, mubolag'a, so'z o'yini va xalqona obrazlilik bilan uyg'unlashib, milliy badiiy tafakkurning o'ziga xos jihatini namoyon etadi.

Mazkur maqolada G'afur G'ulomning «Shum bola» qissasida yumorning lingvistik ifodalanish usullari hamda uning badiiy funksiyalari kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida yumorning leksik-semantik, stilistik, pragmatik va lingvokulturologik xususiyatlari aniqlanib, ushbu vositalarning asarning umumiy estetik ta'sirini shakllantirishdagi o'rni ilmiy asosda yoritiladi. Xususan, qissada qo'llangan mubolag'a, kinoya, so'z o'yini, metaforik ifodalar, dialogik nutq elementlari va xalqona iboralarning komik effekt hosil qilishdagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Shuningdek, yumor vositasida obraz xarakterining individual xususiyatlari ochilishi, qahramonning nutqiy portreti shakllanishi hamda bolalar psixologiyasiga xos sodda, ba'zan esa paradoksal tafakkur orqali kulgili vaziyatlarning yuzaga kelishi masalalari ko'rib chiqiladi. Asarda kulgi ko'pincha ijtimoiy hayotdagi ziddiyatlar, tengsizlik, turmush qiyinchiliklari hamda ma'naviy qadriyatlar tizimini bilvosita yoritish vositasi sifatida namoyon bo'lishi asoslab beriladi[1].

G'afur G'ulomning «Shum bola»[2] qissasi o'zbek nasrida yumorning lingvistik va badiiy imkoniyatlari yorqin aks etgan asarlardan biridir. Asarda kulgi oddiy maqsad emas, balki jamiyatdagi muammolarni ko'rsatish, bolalik psixologiyasini ochish hamda ijtimoiy tengsizlikni tanqid qilish vositasi sifatida xizmat qiladi. Shum bolaning nutqi, kuzatuvlari va vaziyatlarga munosabati orqali yuzaga kelgan yumor matnning badiiy ta'sirchanligini kuchaytiradi.

Mazkur maqolaning maqsadi «Shum bola» asarida yumorning lingvistik vositalar orqali qanday yaratilishini hamda uning badiiy funksiyalarini aniqlashdan iborat.

Mazkur maqolada G'afur G'ulomning «Shum bola» qissasida yumorning lingvistik ifodalanish xususiyatlari kompleks filologik metodlar asosida o'rganildi. Lingvistik, kontekstual, pragmatik va lingvokulturologik tahlillar yordamida so'z o'yini, mubolag'a, kinoya hamda milliy-madaniy realiyalar orqali yuzaga kelgan komik effekt va uning badiiy funksiyalari yoritildi.

Tilshunoslikda yumor murakkab va ko'p qatlamli hodisa sifatida talqin qilinib, u ko'pincha semantik nomuvofiqlik (inkongruentlik), kutilmagan ma'no siljishi yoki mantiqiy zidlik natijasida yuzaga keladigan kommunikativ effekt bilan izohlanadi. Nutq jarayonida tinglovchi yoki o'quvchi muayyan mantiqiy davomiylikni kutadi, biroq kutilgan mazmun bilan real mazmun o'rtasida tafovut yuzaga kelganda kulgili holat paydo bo'ladi. Mazkur tafovut ko'pincha til birliklarining noodatiy qo'llanishi, ma'no qatlamlarining to'qnashuvi yoki kontekstda yuzaga kelgan semantik qarama-qarshiliklar bilan bog'liq bo'ladi. Shu jihatdan yumor tilning nafaqat nominativ, balki ekspressiv va pragmatik imkoniyatlarini ham namoyon etuvchi hodisa hisoblanadi[3].

Yumorning lingvistik tabiati, avvalo, til birliklarining ko'p ma'noliligi bilan chambarchas bog'liqdir. Polisemiya nutqda ma'no o'yinini yuzaga keltirib, bir birlikning bir nechta semantik qirralari o'rtasida kutilmagan bog'lanish hosil qiladi. Natijada so'z yoki ibora odatiy ma'nosidan farqli ravishda qo'llanib, kulgili effekt yuzaga keladi. So'z o'yini (kalambur) ham yumorning muhim vositalaridan biri bo'lib, unda fonetik o'xshashlik yoki semantik yaqinlik asosida ikki xil ma'no o'rtasida assotsiativ aloqa yuzaga keladi. Bunday holat nutqda semantik noaniqlik hosil qilib, kulgi uyg'otadi[4].

[1] Karimov B. O'zbek nasrida yumor va bola obrazi // O'zbek tili va adabiyoti, 2010. – B. 45–52.
[2] G'ulom G'. Shum bola. – Toshkent: Yoshlar nashriyoti uyi, 2018. – 152 b.
[3] Rasulov I. O'zbek adabiyotida kulgi va satira. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2015. – B. 46.
4 Rahimov G'. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2016. – B. 73.

Mubolag‘a yumorning eng faol lingvistik vositalaridan biri sifatida hodisa yoki belgining bo‘rttirib tasvirlanishiga asoslanadi. Real voqelikning me’yoridan ortiq darajada ifodalanishi natijasida obrazning kulgili ko‘rinishi yuzaga keladi. Kinoya esa yashirin baho berish vositasi sifatida yumorning muhim shakllaridan biri bo‘lib, unda aytilgan fikr bilan nazarda tutilgan mazmun o‘rtasida ziddiyat mavjud bo‘ladi. Kinoyaviy ifoda orqali muallif yoki nutq subyekti voqelikka bilvosita munosabat bildiradi, bu esa kulgi bilan birga tanqidiy ma’no yukini ham yuzaga chiqaradi.

«Shum bola» asarida yumorning leksik-semantik ifodasi

G‘afur G‘ulomning «Shum bola» qissasida yumor asosan tilning leksik-semantik imkoniyatlari orqali yuzaga keladi. Muallif xalqona nutq unsurlari, obrazli ifodalar hamda kundalik hayotga xos so‘z va iboralarni o‘ziga xos kontekstda qo‘llash orqali tabiiy va samimiy kulgi hosil qiladi. Asardagi yumor sun’iy yaratilgan effekt emas, balki qahramonlarning nutqi, dunyoqarashi va voqelikni idrok etish usuli bilan chambarchas bog‘liq holda shakllanadi. Ayniqsa, xalq og‘zaki nutqiga xos sodda, ba’zan kinoyaviy mazmunga ega iboralar, maqolga yaqin ifodalar, maishiy tasvir elementlari kulgining tabiiyligini ta’minlaydi. Bunday til birliklari qahramonlarning ijtimoiy muhitini real ko‘rsatish bilan birga, matnda samimiylik va jonlilikni kuchaytiradi.

Asarda mubolag‘a yumorning eng faol vositalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Qahramon tomonidan voqea-hodisalarning orttirilgan holda tasvirlanishi natijasida kulgili vaziyat yuzaga keladi. Masalan, oddiy holatning haddan tashqari kattalashtirib ko‘rsatilishi yoki muayyan harakatning ortiqcha dramatik talqin qilinishi orqali komik effekt hosil qilinadi. Mubolag‘a ko‘pincha bolalar tafakkuriga xos bo‘lgan tasavvur kengligi bilan bog‘liq holda qo‘llanadi. Natijada voqelik subyektiv idrok asosida bo‘rttiriladi va bu holat o‘quvchida kulgi uyg‘otadi. Shu bilan birga, mubolag‘a qahramon xarakterining hissiy ta’sirchanligini ko‘rsatishga xizmat qiladi[1].

Leksik-semantik jihatdan yumor ko‘pincha so‘zlarning ko‘chma ma’noda qo‘llanishi orqali ham yuzaga keladi. Muallif ma’lum bir so‘zning odatiy ma’nosini o‘zgartirib, uni noodatiy kontekstga joylashtiradi. Buning natijasida semantik siljish yuz beradi va nutqda kutilmagan mazmun paydo bo‘ladi. Bunday semantik nomuvofiqlik kulgining asosiy manbalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Ayrim hollarda bir so‘zning bir vaqtning o‘zida ikki xil ma’noni anglatishi yoki iboraning kontekstga mos ravishda yangicha talqin qilinishi komik effektni kuchaytiradi.

Asarda so‘z o‘yini elementlari ham uchrab, ular nutqning mazmuniy ko‘p qatlamliligini ta’minlaydi. Fonetik o‘xshashlik yoki semantik yaqinlik asosida hosil qilingan ifodalar qahramon nutqiga jonlilik bag‘ishlaydi. Bunday birliklar ko‘pincha dialoglarda namoyon bo‘lib, qahramonlar o‘rtasidagi munosabatlarning samimiyligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, kulgi nutqiy vaziyatning tabiiy rivojidan kelib chiqadi, ya’ni u alohida badiiy vosita sifatida emas, balki kommunikativ jarayonning tabiiy natijasi sifatida shakllanadi.

Frazeologik birliklarning o‘ziga xos qo‘llanishi ham leksik-semantik yumorning muhim ko‘rinishlaridan biridir. Xalq tilida keng qo‘llanadigan iboralar matn tarkibida ba’zan yangicha semantik tus oladi yoki kutilmagan vaziyatda ishlatiladi. Natijada iboraning an’anaviy ma’nosi bilan kontekstda yuzaga kelgan yangi ma’no o‘rtasida ziddiyat paydo bo‘ladi. Bu esa o‘quvchida kulgi uyg‘otadi. Shuningdek, xalqona iboralarning qo‘llanishi asarga milliy kolorit bag‘ishlaydi va qahramon nutqining tabiiyligini ta’minlaydi.

Muallif ayrim holatlarda oddiy predmet yoki hodisani noodatiy tarzda tasvirlab, obrazli ifodalar orqali kulgili manzara yaratadi. Metaforik ifodalar yoki kutilmagan o‘xshatishlar natijasida tasvirning ekspressivligi ortadi. Bunday ifodalar o‘quvchi tasavvurida yorqin obraz hosil qilib, kulgi bilan birga estetik zavq ham uyg‘otadi. Ayniqsa, bolalar dunyoqarashiga xos sodda va bevosita baholash mezonlari asosida yaratilgan metaforalar o‘zining samimiyligi bilan ajralib turadi.

Umuman olganda, «Shum bola» asarida yumorning leksik-semantik ifodasi til birliklarining ko‘p funksiyali xususiyatlariga asoslanadi. So‘zlarning ko‘chma ma’noda qo‘llanishi, semantik nomuvofiqlik, mubolag‘a, xalqona iboralar hamda obrazli ifodalar kulgining yuzaga kelishida muhim rol o‘ynaydi. Ushbu vositalar matnning emotsional-ekspressiv bo‘yoqdorligini oshirib, asarning badiiy ta’sirchanligini kuchaytiradi. Natijada yumor qahramon xarakterini ochish, voqelikni baholash hamda muallifning estetik munosabatini ifodalashda muhim lingvopoetik vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Rezyume. Ushbu maqolada G‘afur G‘ulomning «Shum bola» asarida yumorning leksik-semantik, stilistik,

1 Rasulov I. O‘zbek adabiyotida kulgi va satira. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2015. – B. 34.

pragmatik va lingvokulturologik vositalar orqali qanday yaratilishi hamda uning obraz yaratish, estetik ta'sirni kuchaytirish va ijtimoiy mazmunni ifodalashdagi badiiy funksiyalari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Resume. This article provides a scholarly analysis of the linguistic mechanisms of humor in Gafur Gulam's «Shum bola», focusing on its lexical-semantic, stylistic, pragmatic, and linguocultural features, as well as examining the artistic functions of humor in character construction, enhancing aesthetic effect, and expressing the social meaning of the text.

Резюме. В данной статье научно анализируются лингвистические механизмы создания юмора в произведении Гафура Гуляма «Шум бола», включая его лексико-семантические, стилистические, прагматические и лингвокультурологические особенности, а также рассматриваются художественные функции юмора в формировании образов, усилении эстетического воздействия и выражении социального содержания текста.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 3
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

FARG'ONA VODIYSI SHEVALARINING O'RGANILISHI

Raxmonova Dilzodaxon,
Farg'ona davlat universiteti magistrant talabasi

Farg'ona vodiysi o'zbek xalqi va uning tili shakllanishida eng muhim markazlardan biri hisoblanadi. Ashurali Zohiriy adabiy til uchun tayanch dialekt haqida gapirar ekan, Farg'ona shevasini taklif qiladi, hozir qo'llanilayotgan yozma til aynan Farg'ona shevasi ekanini aytadi: «Adabiyotimizning asosi jonli til (xalq adabiyoti) bo'lishi lozim, dedik. Shundoq bo'lg'ach, men Farg'ona (vodiysi) shevasini taqdim etsam, xato qilmag'an bo'lurmen. Bunda «qo'ng'uz oppog'im», «kirpi yumshag'im der» degandak bo'ldi, deb mendan kulmasdan, balki so'zimni quvvatlaydurg'anlar ko'brak bo'lur. Chunki bu kungi o'zbak adabiyotining 17 (basma so'zining) tili (undag'i ba'zi bir mahalliychilikni e'tibarg'a almag'animizda) Farg'ana shevasining o'zidur. Shevaning o'zi basma so'zni va uning tevaragidagi amillarni tabiiy ravishda o'ziga tartqan. Endi biz uning ichiga bashvaqsizliq yaki mahalliychilik ta'siri astida kirib qalg'an va qaladurg'an so'zlar to'g'risida bir fikrga kelib alsaq, ham yana tag'in saddalashtirish, xalqqa yaqinlatish, ishchi, dehqan ammasi ichidan aling'an so'zlar bilan bayitish charasini ko'rsak bo'ldi»[1]. Mazkur hududda o'zbek tili shevalarining xilma-xilligi va ularning o'ziga xos dialektal xususiyatlari bevosita vodiydagi uzoq davom etgan murakkab etnik jarayonlar bilan uzviy bog'liqdir. Bu hududdagi turkiy xalqlar turli urug' va qabila vakillaridan bo'lgan. Bu haqida professor A.Y.Yakubivskiy shunday deydi: «VIII asr boshlarida bu yerda (Farg'onada) turk aholisining hukmron bo'lganligi haqida shubhalanib bo'lmaydi. Qoraxoniylar qo'shini sostavida, yettisuvdagi hamma turk qabila va xalqlari, ya'ni arg'u , tuxsi, qorliq, chigil, yag'ma va boshqa xalqlar bo'lgan bo'lsa kerak. Biroq, XI-XIII asrlardagi yozma manbalarga qaraganda, Qoraxoniy xonlari zamonida O'zbekiston tuprog'ida qorliqlar bilan birga chigillar bosh rolni o'ynaganlar. Ammo turk elementlarining O'zbekiston tuprog'iga qarashlari shu nomlari ko'rsatilgan qabilalar bilan cheklanmaydi. Sirdaryo tomonlaridan belgili miqdorda o'g'uzlar, ular orasidan qipchoqlar siljib keladilar[2].

Ma'lumki, turklashish dastlab turk tili va nutqining g'alaba qozonishida ifodalanadi. «Turk tilida so'zlashuvchi xalqlar, ayniqsa, Farg'ona va Shoshda juda tez shakllandiki, XIII asrning 20-yillarida

[1] Ашурали Зоҳирий. Тил, атама ва имло баҳслари // Қизил Ўзбекистон. – Тошкент, 1929, 30-31-март.
[2] Якубовский А. Ю. Ўзбек халқининг юзага келиши масаласи ҳақида. – Тошкент, 1941. – Б. 10.